

EL SOL, UNA BRUIXOLA I UNA ESGLÈSIA

Dedicat a Biel Garriga

Si vostè ha de fer o fer-se un regal, no ho dubti: adquireixi una brúixola de butxaca (prescindint que els telèfons mòbils la porten incorporada). Li serà útil per orientar-se i no perdre el nord tant en terra com a mar, però sobretot per entrar a qualsevols església. Tingui per quasi segur que si la fàbrica de l'església és una construcció aixecada abans del concili de Trento (1545-1563), l'absis o capçalera de l'església la trobarà a l'Est, a llevant. Cas que al mig de la girola -a qualsevol alçada- hi hagi una finestra o rosetó, que cap retaule instal·lat amb posterioritat a l'aixecament de l'edifici la tapi, que el dia de la seva visita sigui solejat i coincident amb una data estrictament determinada (equinocci, solstici, santoral o festivitat) i a una hora també concreta (les 12 del migdia, hora solar, o qualsevol altra hora, mai sense un perquè), aleshores, si coincideixen tot aquest reguitzell de circumstàncies, pot ser que li sigui donada una impactant experiència.

Si a més de viure l'experiència en vol saber el perquè, bo serà saber que, temps era no fa pas massa temps, la fundació d'un edifici o poblament començava per la fixació de l'orientació. Quan Roma fundava una ciutat o establia un campament per a les seves legions, el primer pas consistia en traçar sobre el terreny les coordenades Nord-Sud (*cardo*) i Est-Oest (*decumanus*). A l'Est (llevant, orient) s'hi situava la porta pretoriana (lloc d'entrada del *pretor*, màxima autoritat delegada; porta dels bons auguris, per on sortien les tropes vers el combat). A l'altre extrem, a l'Oest (ponent, occident), hi havia la porta maleïda, per on sortien els condemnats a suplici. En el centre, en el punt de creuament del *cardo* i el *documanus* s'hi construïa el fòrum.

Els constructors d'esglésies cristians seguiren aquesta mateixa tradició, evidentment amb un significat absolutament diferent i essent l'eix Est-Oest el rector. La capçalera és situada a l'Est, indica que, al igual que el sol naixent il·lumina el món, Crist és la llum del creien; és en aquesta direcció que el celebrant de la missa, d'esquenes als assistents, aixecava, abans del Concili Vaticà II, l'hòstia consagrada. La fixació exacte de l'orientació es feia segons el punt on, a l'horitzó, sortia el sol els dies dels equinoccis (21 de març i 23 de setembre), quan el dia i la nit tenen la mateixa durada.

Equipats amb la brúixola constareu també que a les esglésies romàniques i gòtiques l'entrada està ubicada en el mur Sud (migdia o meridional; a la dreta, mirant la capçalera). En aquesta mateixa paret, a voltes hi trobareu una rosassa, una petit finestral o un reguitzell; si el migdia (hora solar) d'un 21 de juny (solstici d'estiu, festivitat de sant Joan Baptista) vos trobeu situats a l'interior de la fàbrica ha la possibilitat que pugueu assistir a un espectacular i fugisser fenomen lluminós, tal com es dona a Vezelay (França): els rajos del sol que provenen de les finestres altes del mur meridional (sud) es projecten just en el centre geomètric de cada travessa de la nau i un d'ells impacta sobre una figura de Joan Baptista, l'anunciador del "triomf de la llum".

Ja que hi som posat i disposeu d'una brúixola, preneu atenció d'on trobareu, cas d'haver-hi pintures murals, allotjats els grans temes iconogràfics bíblics. Les parets lateral i voltes de la capçalera, a L'Est (llevant), són la base per retenir les grans majestats nimbades, els pantocràtors i els tetramorfs. Al Sud (migdia, paret meridional, a la dreta, mirat el presbiteri i l'altar), on hi dona el sol durant tot el dia (el lluminós Sud) si trobarem allotjades les escenes de Nou Testament. Mentre que el mur Nord (septentrió; a l'esquerra, lloc de la foscor i el fred) serveix de sostén de les imatges referides a l'Antic Testament. Per fi, a l'Oest (ponent), estació *terminus* del recorregut del sol, s'hi plasmen les representacions del Judici Final.

Podríem continuar amb aquest exercicis d'astronomia sacres. Però deixem que el lector, en qualsevol data i convenientment equipat amb una brúixola, vaig fent per ell mateix apassionants descobertes en cas ocasió, cada vegada més rara, que trepitgi un recinte sacre aixecat abans del Concili del Trento i de la tasca demolidora de jesuïtes i arquitectes progressistes.

J. Jubert Gruart

